

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

E-ISSN: 2458-7559

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.1093>

Gök, M. (2018). Osmaniye ili ağızlarında arkaik ögeler.

Çukurova Araştırmaları Dergisi, 4(1), 62-73.

CİLT 4, SAYI 1, YAZ 2018, s. 62-73

OSMANİYE İLİ AĞIZLARINDA ARKAİK ÖGELER

Murat GÖK¹

Öz

Bu çalışmada Osmaniye ili ağızlarındaki arkaik kelimeler, Osmaniye'nin il merkezinde, merkez köylerinde, ilçe merkezlerinde, ilçeye bağlı köylerinde derleme yoluyla elde edilen ağız metinleri içinden tespit edilmiştir. Kelimelerin Osmaniye ili ağızlarındaki güncel şekil ve anlamları örneklenmiştir. Kelimelerin Osmaniye ağızlarındaki güncel anlamları, kelimeyi kullanan kişilerin konuşmaları esas alınarak ortaya konmuştur. Kelimelerin güncel şekilleri yine Osmaniye ağızlarındaki güncel şekillere bağlı kalınarak ortaya konmuştur. Kelimelere gelen yapım ekleri de verilmeye çalışılmıştır. Böylece kelimelerin yapı özellikleri de ortaya konmaya çalışılmıştır. Kelimelerin güncel şekil ve anlamları tespit edildikten sonra metin taraması yoluyla kelimelerin Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerindeki şekilleri ve anlamları tespit edilmiştir. Kelimelerin eski şekil ve anlamları Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerinin temel eserlerinin metinleri taranarak tespit edilmiştir. Kelimelerin Eski ve Orta Türkçe dönemlerindeki şekil ve anlamları Osmaniye ağızlarındaki güncel şekil ve anlamlarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada kelimelerin şekil ve anlamlarına en yakın şekil ve anlamlar bulunmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken kelimelerin tarih içindeki değişimi ve gelişimi ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylece kelimelerin en eski şekilleriyle ve anlamlarıyla bugünkü Osmaniye ağızlarındaki şekilleri ve anlamları kıyaslanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arkaik, Osmaniye ağızları, şekil, anlam.

ARCHAIC ELEMENTS IN THE TURKISH ACCENTS OF OSMANIYE PROVINCE

Abstract

In this study, the archaic words in the Osmaniye dialects were identified from the oral texts obtained by compilation in the province center of Osmaniye, in the central villages, in the district centers, and in the villages connected to the towns. The current forms and meanings of the kelimeler in the Osmaniye provinces are exemplified. The current meanings of the words in the Osmaniye dialects are based on

¹Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, muratgok8038@hotmail.com

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 09.03.2018

Accepted/Kabul: 03.04.2018

the speeches of the people who use the words. The current forms of the words have been revealed again according to the current forms in the Osmaniye dialects. It has also been tried to give additions to the kings. Thus, the structure properties of the words have been tried to be revealed. After the current forms and meanings of the words were determined, the forms and meanings of the words in the Old Turkish and Middle Turkish periods were determined through text scanning. The old forms and meanings of the words were determined by scanning the texts of the main works of the Old Turkish and Middle Turkish periods. The shapes and meanings of the words in the Old and Middle Turkish periods are compared with the current figures and meanings in the Osmaniye dialects. In comparison, try to find the shapes and meanings closest to the shapes and meanings of the words. While doing this, the change and development of the words have been tried to be revealed. Thus, the forms and meanings of the words are compared with the oldest forms and meanings of today's Osmaniye dialects.

Keywords: Archaic, Osmaniye accents, form, meaning.

GİRİŞ

Arkaik: konuşulan ve yazılan dilde, kullanımdan düşmüş olan eski söz veya deyim. (Akalin, 2011: 153) Çalışmamızda standart Türkçede kullanılmayan, Eski Türkçede bulunan kelimeler ele alınmaya çalışıldı.

Eski Türkçe çağı: Türk dilini metinlerle takip edebildiğimiz devirdir. Tarih olarak altıncı IV-X. yüzyılları kabul edebiliriz. Bu dönem; Göktürk Uygur olmak üzere ikiye ayrılır. Hatta Karahanlıcanın dil özelliklerini göz önüne alarak onu bu döneme dâhil edenler de vardır. Orta Türkçe çağı Türk boylarının batıya doğru göçerek değişik coğrafyalara yayılmasıyla dilde meydana gelen gelişme ve değişmelerin yaşandığı XI ve XV. Yüzyıllardır. Bu dönemde daha önce toplu halde yaşayan Türk boyları birbirinden ayrılarak yeni coğrafyalarda farklı yazı dilleri oluşturmuşlardır. Böylece dilde gerek fonetik gerekse morfolojik birtakım değişmeler oluşmaya başlamıştır. Bu dönemin başlıca lehçeleri Türk dünyasının batısında Batı Türkçesi (veya Oğuzca), kuzeyinde Kuzey Türkçesi (veya Kıpçak grubu), doğusunda ise Doğu Türkçesi (veya Çağatayca)dir. Orta Türkçe döneminde Türk dili siyasî gelişmelere paralel olarak farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaşmış; ses, yapı ve kelime hazinesi bakımından büyük değişmelere uğramıştır (Akar, 2005: 55).

Sözcükler dili ve kültürü saklayan ve koruyan en küçük yapılardır. Türk dilinin önemli dönemleri olan Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemleri aynı zamanda Türk dilinin ve kültürünün en eski özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bugün Türk dilini en iyi şekilde anlamak bu dönemleri iyi tahlil etmekten geçer. Hun Türklerinden günümüze kadar birçok devlet kuran Türk milleti binlerce yıllık kültür birikimini diline de yansıtmiş ve bu kültür ve medeniyet özelliklerini kullandığı sözcüklerde biriktirmiştir.

Eski Türkçe döneminden günümüze kalan Türkçe kelimeleri incelediğimizde sadece Türk dilinin yapı ve anlam özelliklerini değil, binlerce yıllık Türk tarihinin ve kültürünün zenginliğini, değişimini ve gelişimini görebiliriz.

Tahrir defterlerinde görülen Oğuz boylarına mensup oymaklar, 24 boydan 21'inin Anadolu'ya gelmiş olduğunu ortaya koymuştur. Boylardan her biri ile ilgili yer adları bu saha dâhilinde serpilmiş bir durumda bulunmaktadır (Sümer, 1980: 211-213).

Türkiye Türkçesi ağızlarını Leyla Karahan "Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması" adlı eserinde üç kısımda incelemiş Osmaniye'nin de içinde bulunduğu ağız grubuna Batı Grubu ağızları demiştir. Anadolu toprakları üzerinde en geniş alana yayılmış olan ağızlar, Batı Grubu ağızlarıdır. Bu ağız bölgesi, doğuda Kuzeydoğu Grubu ve Doğu grubu ağızlarıyla kuşatılmıştır. Bölgenin sınırları kuzeydoğuda Giresun'dan başlar, Sivas, Malatya, Adıyaman, Halfeti ve Birecik'i (Urfa) içine alarak güneyde Suriye sınırına ulaşır. Marmara denizi, bu ağız bölgesinin kuzeybatıdaki tabii sınırıdır (Karahan, 2014: 114).

Ağızlar dili en doğal haliyle muhafaza eden alanlardır. Bu çalışmada Osmaniye ili ağızları; Osmaniye merkez, merkez köyler, Bahçe, Düziçi, Hasanbeyli, Kadirli, Sumbas, Toprakkale ilçelerinden ağız derlemesi yapıldı ve yazılan metinler sınıflandırıldı. Metinlerin sınıflandırılması bu yörelere göre yapıldı.

Bu çalışmada Eski ve Orta Türkçe dönemlerinde kullanılan ancak bugün Türkiye Türkçesinde kullanılmayıp Osmaniye ağızlarında muhafaza edilen kelimelerin en eski şekil ve anlamlarıyla Osmaniye ağızlarındaki şekil ve anlamlarının karşılaştırması yapılmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada Osmaniye ilinin merkez, ilçe, köy ağızlarından derleme yapıldı, derlenen metinlerin içinden Türkiye Türkçesinde kullanılmayan Eski ve Orta Türkçe dönemlerine ait eski kelimeler bulundu. Önce Osmaniye ağızlarındaki arkaik olduğu düşünülen kelimelerin listesi hazırlandı. Bu kelimelerin anlamları Osmaniye ağızlarına göre bulundu. Anlamları tespit edilen kelimelerin köken olarak benzerleri Eski ve Orta Türkçe dönemlerine ait metinler taranarak bulundu. Bu kelimeler ses, şekil ve anlam özellikleri bakımından karşılaştırıldı.

BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmamızda Osmaniye ağızlarında bulunan yüz doksan kelime incelenmiştir, aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

âğış-: konuşmak. (Hasanbeyli) < **agış-**: yükseliş, yokuş. (Atalay, 2006: 10)[-ış+]

all' õnar-: [Allah] denk getirmek iyileştirmek, düzeltmek, hak yerini bulmak. (Merkez) < **oñar-**: düzeltmek, onarmak. (Gabain, 1995: 163)

añşirt-: hatırlatarak istemek. (Merkez) < **añ-**: hatırlamak. (Arat, 2008: 4057)

ardıç ü'mlerinden yaq-: ügün, ardıç yığınları yakılarak şehre yaklaşıldığını haber vermek. (Merkez) < **ügün-**: küme, yığın hâlinde (Caferoğlu, 2011: 271)

arg et-: yola açmak, kolaylaştırmak. (Merkez) < **ark-**: ırmak, ark, su yolu (Atalay, 2006: 32)

āwluq-: avlak, arazi, çukur. (Kadirli) < **avlak-**: ıssız tenha arazi av yeri, av avlanılan yer, avın bol olduğu yer. (Özönder, 2011: 48) [-k+]

balık toru-: balık ağı. (Merkez) < **tor-**: ağ, tuzak. (Arat, 2008: 1250)

bāzlama çāl-: küçük kalın yufka ekmek. (Merkez) < **bazlamaç-**: yağlı ekmek. (Ergin, 2009: 41) [-maç < -ma+aş]

bēyākı-: az önceki. (Merkez) < **bayak-**: demin, az önce. (Öztürk, 1994: 36) [< baya ok]

bilā'nden dē'sir-: bileğinden toplamak yakalamak. (Bahçe) < **tapsur-**: teslim etmek, ulaştırmak. (Atalay, 2006: 575) [derşür-]

bir õnüyor ik' õnüyor-: bir bekliyor iki bekliyor. (Merkez) < **on-**: gözetmek. (Toparlı, 2014: 205) [õn-]

birtik-: parça. (Kadirli) < **birt-**: bir taraf. (Gabain, 1995: 114), (Caferoğlu, 2011: 40) [bert-]

bitili bā'mız m' mar-: yetiştirilmiş, meydana gelmiş bağımız. (Merkez) < **bit-**: bitmek, büyümek. (Toparlı, 2014: 33)

bosbolaman-: bol, rahat. (Merkez) < **bol-**: geniş, bol. (Toparlı, 2014: 34)

boyāk/ böyāk-: boya. (Kadirli) < **boyag-**: boya. (Toparlı, 2014: 35) [-g+]

börtlediver-: haşlayıvermek. (Merkez) < **bört-**: temas etmek. (Caferoğlu, 2011: 50)

bük-: çalılık dikenlik yuğın. (Merkez) < **bük-**: tomurcuk, ağaçlık, sık çalılık. (Atalay, 2006: 123)

- canı galakla-**: canı istemek, isteği artmak. (Merkez) < **kalak**: yüksek (Toparlı, 2014: 124)
- cimcik çâl-**: çimdiklemek. (Merkez) < **cimdir-**: çimdiklemek. (Toparlı, 2014: 43)
- ciyerime ördü düşt-**: ciğerine derdin ateşi düşmek. (Merkez) < **ört**: yangın, yanan madde. (Atalay, 2006: 464)
- çāğşak**: parçalanmış taşlık. (Merkez) < **çaxşak**: dağ tepelerindeki taşlık yer. (Atalay, 2006 : 130)
- çāñk-**: çakmak. (Hasanbeyli) < **çak-** : vurmak, çakmak. (Caferoğlu, 2011: 58)
- çat-** : bağlamak. (Kadirli) < **çat-** : kenarını birleştirerek bağlamak (Toparlı, 2014: 47)
- çebīç**: genç keçi (Kadirli) < **çebiş**: bir yaşında keçi (Eren, 1999: 85) [çepiş]
- çel mülāt-**: çel, eski evlerin aralıklı kapılarından soğuk gelmesini engelleyen örtü. (Kadirli) < **çelen**: ev saçağı. (Eren, 1999: 83)
- çelermē**: [koyun] boğazına ot birikip boğulmak. (Toprakkale) < **çeler-**: (hayvan) şişip ölmek. (Paçacıoğlu, 2006: 181)
- çepel**: kirli yiyecek kabı. (Merkez) < **çepel**: kirli, pis, bataklık. (Paçacıoğlu, 2006: 182)
- çeten**: arabalara konan büyük sepet veya çit. (Hasanbeyli) < **çeten**: pamuk sepeti. (Toparlı, 2014: 49) [+en+]
- çevreñgece düş-**: suyun içinde girdaba düşmek. (Merkez) < **çevir-**: döndürmek, idare etmek, kuşatmak. (Paçacıoğlu, 2006: 184) [-çev-]
- çıldış-**: çağrışmak, ötüşmek. (Toprakkale) < **çıldı-**: çıtır çıtır etmek (Paçacıoğlu, 2006: 188) [+dı-]
- cimcik çâl-**: çimdiklemek. (Merkez) < **cimdir-**: çimdiklemek. (Toparlı, 2014: 43)
- çīmdir-**: vücudunu yıkamak. (Sumbas) < **çim-**: yıkanmak (Toparlı, 2014: 51) [çom-dır-]
- çilelen-**: vücudu semirmek. (Merkez) < **çile-**: yaşartmak. (Atalay, 2006: 153) [çıla-]
- çimçī'miz**: tarladan çıkan saf ürün. (Merkez) < **çimçig**: halis, sırf. (Toparlı, 2014: 50)
- çīr-**: türkü söylemek. (Kadirli) < **çagır-**: çağırarak, bağırarak, davet etmek. (Toparlı, 2014: 45) [+ır-]
- çokāk**: Kadirli'de yer ismi. (Kadirli) < **çok-**: inmek, konmak. (Atalay, 2006: 156) [-ak+]
- çomsun-**: eğilmek, çömelmek. (Merkez) < **çom-/çöm-**: çömelmek, ayakta oturmak, dalmak. (Gabain, 1995: 271), (Atalay, 2006: 158) [< -m+sı-n-]
- çortmuk**: dalların gövdeye yakın kesilmiş kısmı. (Merkez) < **çot**: ağaç dallarının gövdeye bitiştiği yer (Paçacıoğlu, 2006: 198) [+muk+]
- çöner-**: çömelerek oturmak. (Merkez) < **çöm-**: ayak üzerine oturmak, çömelmek. (Eren, 1999: 99)
- çumkur-**: çımkı, işemek. (Kadirli) < **çimgır-**: püskürtmek, kötü söylemek. (Paçacıoğlu, 2006: 188) [çım+kır-]
- dañına get-**: tuhafına gitmek. (Merkez) < **dañ**: şaşkınlık (Toparlı, 2014: 55) [tañ]
- davışımı duy-**: sesi, konuşmayı duymak. (Merkez) < **taviş**: gürültü, hafif ses. (Gabain, 1995: 297)
- dayak ver-**: bir şey yıkılmasını diye ağaçla destek vermek. (Merkez) < **tayak**: destek mesnet, değnek. (Gabain, 1995: 298) [-k+]

daz: yüksek ve ağaçsız çıplak dağ. (Merkez) < **taz:** kel, daz, boynuzsuz, bitkisiz, çorak (Atalay, 2006: 591)

dēfrēllen-: tepremek, korkudan titremek. (Kadirli) < **tepre-**: kımıldamak, titremek sarsılmak (Atalay, 2006: 602), (Gabain, 1995: 299) [tepir- e-]

demir gır beygir: griye yakın renkli at. (Merkez) < **temür boz:** siyah beyaz karışık griye yakın renk (Paçacıoğlu, 2006: 618)

depgilē-: ezmek, yuğurmak, tepelemek. (Hasanbeyli) < **töpüle-**: tepelemek. (Paçacıoğlu, 2006: 655) [+le-]

depiklen-: otururken ani hareket ederek oturduğu yeri darmadağın etmek. (Merkez) < **teplik:** tepme, tepiş. (Atalay, 2006: 601) [-iş-]

depitmeç: yufka ekmek hamuru uzun kesilerek yapılan yemek. (Sumbas) < **tepit-**: bastırmak, parçalamak. (Caferoğlu, 2011: 234) [-it-]

deprendi deprendi kaḥama-: hareket etti, kalkmaya çalıştı, kalkamadı. (Merkez) < **tepre-**: kımıldamak, titremek. (Atalay, 2006: 602) [tepir- e-]

deşir-: toplamak. (Sumbas) < **devşür-**: derlemek, toplamak. (Paçacıoğlu, 2006: 213) [deşür-]

dili örklü: dilinin alt kısmı bağlı, bitişik olma. (Merkez) < **örkle-**: sıkı sıkı bağlamak. (Atalay, 2006: 463) [+le-]

dirēl-: dirilmek, canlanmak. (Kadirli) < **tiril-**: dirilmek. (Atalay, 2006: 40)

diş buyduran: diş donduran (Merkez) < **bud-**: 1. soğuktan donmak (Paçacıoğlu, 2006: 148), 2. buy-: donmak (Toparlı, 2014: 39) [-d-]

domur-: baharda yaprakların patlaması. (Merkez) < **tomrul-**: şişip kabarmak (Toparlı, 2014: 280) [+ur-]

domuş-: büzüşmek, hareketsiz kalmak. (Merkez) < **tomuş-**: somurtup oturmak. (Paçacıoğlu, 2006: 647) [tumiş-]

dörṭayā' sekil: sakar, dört ayağının bileklerindeki beyazlık. (Kadirli) < **sekil:** atın ayaklarındaki beyazlık. (Eren, 1999: 359), (Paçacıoğlu, 2006: 540)

dölēklē-: toprağı düzlemek. (Kadirli) < **tölek:** gönlü sakın kişi. (Atalay, 2006: 645) [-k+]

dōsdölēk: dümdüz. (Sumbas) < **tölek:** gönlü sakın kişi. (Atalay, 2006: 645) [-k+]

dúğürçü: kız istemeye gelen, işi bağlayan. (Merkez) < **tügül-**: bağlanmak. (Atalay, 2006: 668) [-ül-]

düldālık: çadırın etrafını çeviren hasır. (Toprakkale) < **tıldag:** bahane sebep, engel. (Arat, 2008: 1243) [-g+]

düşenne-: yaşlanmak, geriye düşmek. (Düziçi) < **düşin-**: düşkünlük göstermek. (Paçacıoğlu, 2006: 231) [-in-]

ēdik: yemeni. (Hasanbeyli) < **etük:** çizme, ayakkabı. (Köken, 1998: 142) [edik]

ekele-: serpmek. (Merkez) < **ekele-**: saçmak. (Paçacıoğlu, 2006: 239) [-ele-]

ērķēs: üç yaşlı davar. (Kadirli) < **erkeç:** genç teke, erkek keçi. (Caferoğlu, 2011: 74) [irkeç]

evinsek: dolgun, kuvvetli. (Merkez) < **ebin:** tane, tohum. (Caferoğlu, 2011: 68)

gāb' ā'slār: kalın, yüksek ağaçlar. (Kadirli) < **kapa:** kaba, büyük, iri ve yüksek olan her nesne. (Atalay, 2006: 263)

ğafası tañıla-: sonradan işin aslını anılmak. (Merkez) < **tañla-**: doğmak, ağarmak, hayret etmek. (Gabain, 1995: 297) [+la-]

ğaklık: yer ismi, su çıkan yer. (Merkez) < **kaklık**: içine su biriken çukur. (Paçacıoğlu, 2006: 327) [+lık+]

ğalıñış-: eskimek, kalınlaşmak, yaranın kabuğu kalınlaşmak. (Düziçi) < **kalıñ**: kalın; derin; sert, sağlam. (Atalay, 2006: 255) [kalın]

ğan yalaşak ğardaş olağ: karşılıklı kan yalayarak kan kardeş olmak. (Merkez) < **yalga-**: yalamak; okşamak. (Gabain, 1995: 308) [+ga-]

ğarañı-: hava kararmak. (Merkez) < **karañu-**: karanlık çökmek (Paçacıoğlu, 2006: 340)

ğarañı dere: Düziçi'nde yer ismi. (Düziçi) < **karañu**: karanlık. (Gabain, 1995: 278) [karañu]

ğatanağ pēyniri: sarkanak ile mayalanan doğal peynir. (Kadirli) < **kat**: kat, kıvrım, sıra. (Köken, 1998: 183) [-t+anak+]

ğav: yaşlı meşelerde bulunan kolay yanan madde. (Merkez) < **kav**: kav; ateş. (Atalay, 2006: 282)

ğāvırğāç: kavrulmuş buğday. (Kadirli) < **kavurga**: kavrulmuş hububat. (Toparlı, 2014: 132) [-ga+]

ğāvşıit-: çadır penceresi. (Toprakkale) < **kavşut**: barışma, buluşma. (Atalay, 2006: 283) [< kavuş-ut+]

ğēz: oyuk, geçit. (Kadirli) < **kez**: gez, ok için kiriş üzerine açılan çentik. (Atalay, 2006: 310) [gez]

ğırāñ: kenar. (Düziçi) < **kırañ**: kenar, kıyı; ufuk. (Paçacıoğlu, 2006: 380) [kırak]

ğısık: dar geçitli yer. (Merkez) < **kısık**: kısık, dar. (Caferoğlu, 2011: 176) [-ıg+]

ğıymık ğıymık ğıymık ğıy-: küçük parçalar halinde keserek, parçalamak, öldürmek. (Kadirli) < **kıy-**: kıymak; sözünden dönmek; doğramak. (Atalay, 2006: 324)

ğiciş: kaşınmak. (Kadirli) < **kiçi-**: kaşınmak, gicimek (Atalay, 2006: 328) [-ş-]

ğocacığ: semerin arkasından çakılan ip bağlanan eğri demir. (Merkez) < **koca**: ihtiyar; yaşlı erkek (Ergin, 2009:186) [<koca-g+]

ğonalğa yeri: bir yolculukta geçici konaklama yeri. (Merkez) < **konıl-**: bırakılmak, konulmak. (Akkuş, 1995: 707) [-ıl-ğa+]

ğōp-: koşmak. (Merkez) < **kōp-**: harekete geçmek, fırlamak. (Paçacıoğlu, 2006: 406)

ğorğalū-: korkmak. (Merkez) < **korkgu**: korku. (Caferoğlu, 2011: 182) [-gu+]

ğōyāk: dağın tepesinden aşağı inen ve derenin ortasından yüksekçe olan yer; yamaç; vadi. (Merkez) < **koyak**: 1. vadi, dere. (Paçacıoğlu, 2006: 413) [+ak+] 2. darı (Atalay, 2006: 352) [konak]

ğōcek: tarlada sebze ekmek için hazırlanan küçük çukur. (Düziçi) < **kuçak**: kucak. (Atalay, 2006: 372) [-ak+]

ğōrkemli: gösterişli, güzel. (Toprakkale) < **kōrk**: güzellik, görünüş. (Gabain, 1995: 283) [TG <kōr-ük+]

ğulunlu taylı: atlı eşekli. (Toprakkale) < **kulun**: tay, bir yaşında tay. (Atalay, 2006: 376) , (Gabain, 1995: 284)

hāva tāngālāz āçık: tang ayaz, bulutsuz aydınlık, apaçık. (Kadirli) < **tañ**: sabah vakti. (Gabain, 1995: 296), (Caferoğlu, 2011: 223) **ayaz**: ayaz, serinlik (Caferoğlu, 2011: 27) [(a)z+], [-az+]

hıñırtlā'ndan dut-: boğazından yakalamak. (Merkez) < **kırt-**: kırkmak, kısaltmak, kesmek. (Toparlı, 2014: 145) [-t-la-k+]

hindik' 'imi: şimdiki gibi. (Merkez) < **şimdi**: şimdi. (Paçacıoğlu, 2006: 586) [<şu imdi]

hölü-: su ile ıslatmak, tavlama. (Merkez) < 1. **höl**: rutubet, nem. (Paçacıoğlu, 2006: 283) [öl], 2. **öl-**: ıslanmak (Ata, 1997: 503) [öli-]

ılgın: ılgım ağacı. (Kadirli) < **yılgın**: ılgım ağacı. (Paçacıoğlu, 2006: 775) [yılgun]

ıy-: aralıksız eklemek, uzatmak, eğirmek. (Sumbas) < **ıy-**: eğirmek. (Toparlı, 2014: 117)

iki goşāk sēgmen: düğüne gelen iki bölük. (Düziçi) < **koş-**: koymak, eşlemek, birleştirmek, katmak. (Atalay, 2006: 348), (Caferoğlu, 2011: 183)

iliş-: yanmak. (Sumbas) < **iliş-**: yapışmak, tutuşmak. (Arat, 2008: 1157) [-iş-]

ı'ran-: sallanmak. (Merkez) < **ıgran-**: sallanmak. (Paçacıoğlu, 2006: 285) [ırgan-]

ısızirek: sessiz, sahipsiz. (Merkez) < **ısız**: تنها, sahipsiz. (Paçacıoğlu, 2006: 290) [ısız]

iyinti bā'nıñ da ırā'sı çō'lur: eğrilik bahçesinin utanması çok olur. (Merkez) < **ig-**: eğmek (Toparlı, 2014: 106) [eg-], ıra: utanma. (Atalay, 2006: 218) [ırıra]

kek-: gagasıyla veya ağızıyla vurmak. (Merkez) < **kek-**: gagalamak. (Paçacıoğlu, 2006: 361)

kelepcek: **kelepçe**. (Kadirli) < **kelepçük**: küçük çile. (Paçacıoğlu, 2006: 362) [+çük+]

kesKā'yı āl et-: odunla vurmak. (Sumbas) < **kösegi**: ucu yanmış odun, ateş karıştırmaya yarayan odun veya demir. (Toparlı, 2014: 159) [közegü]

kınık şehri: Önceden Osmaniye'nin yerindeki şehir. (Merkez) < **kınık**: sağlam, kuvvetli. (Caferoğlu, 2011: 175) [-ik+]

kimēzine: kimisine. (Toprakkale) < **kimesne**: kimse. (Karamanlıoğlu, 1989: 304)

kiriç çek-: evin girişini yapmak. (Kadirli) < **kiriş**: giriş, kalın direk. (Toparlı, 2014: 150)

kiriş: pamuk atmak için bağırsaktan yapılan yay. (Kadirli) < **kiriş**: saza takılan sinir; yay. (Caferoğlu, 2011: 111) [-iş+]

kölgeli' pālañgaz ol-: güçlü kişi olduğu için, gölgeliği bile kale gibi sağlam surla çevrili olmak. (Merkez) < kölik: gölge (Arat, 2008: 1186) [-k+]

kötēyle-: eli ayağı tutmaz olmak. (Merkez) < **küt**: kötürüm, ele ayağı tutmaz. (Toparlı, 2014: 169)

kötü sözlēmē-: kötü söz söylememek. (Bahçe) < **sözle-**: söylemek. (Gabain, 1995: 294) [+le-]

kūrēlen-: çıkarılmak, yuvarlanmak, kovulmak. (Merkez) < **kürelen-**: kürenmek, sürüklenmek. (Paçacıoğlu, 2006: 451) [-n-]

kurnek: koyunların yattığı eve yakın bir yer. (Toprakkale) < **kurın-**: kurulmak. (Atalay, 2006: 381) [-n-ak+]

küçü: kücü, dokuma tezgâhlarında arış ipliklerini açıp kapayan iplik tarak. (Hasanbeyli) < **küci**: küci: iplik tarak. (Paçacıoğlu, 2006: 444) [küçü]

kündē: her gün. (Hasanbeyli) < **künde**: her gün. (Paçacıoğlu, 2006: 449) [ETŞ+de+]

oba: yabancı. (Bahçe) < **oba**: oba, kabile. (Atalay, 2006: 42)

- öğşala-**: okşamak. (Merkez) < **ogşa-**: benzemek; okşamak. (Gabain, 1995: 288) [okşa-]
- onun gurâ'na gurâk yetme-**: tuzağıyla baş edilmez ermeni. (Düziçi) < **kurgaK**: kurak. (Atalay, 2006: 380)
- ō'run**: gizli. (Merkez) < **ogrin**: gizli, gizlice. (Arat, 2008: 1206) [+n+]
- ovaçların tokuşur**: iki üç yaşlı koçları tokuşmak. (Merkez) < **ögeç**: iki yaşında erkek koyun. (Ergin, 2009: 241) [+eç+]
- ölçer-**: odunları düzelterek ateşi kuvvetlendirmek. (Hasanbeyli) < **ölçer-**: (ateşi) kıskırtmak. (Paçacıoğlu, 2006: 498) [-er-]
- ört düş-**: ateş düşmek. (Merkez) < **ört**: yangın, alev. (Gabain, 1995: 290)
- pırt-**: gizlice kaçmak. (Sumbas) < **pırt-**: delmek. (Ergin, 2009: 250) [bırt-]
- puslan-**: saklanmak. (Merkez) < **pus-**: pusu kurmak, gizlenmek. (Atalay, 2006: 475) [bus-]
- örümē**: koyunları geceleyin otlatma. (Toprakkale) < **örü**: örü: otlak (Paçacıoğlu, 2006: 507) [öri-]
- öykün-**: örnek almak, taklit etmek. (Kadirli) < **öykün-**: taklit etmek. (Paçacıoğlu, 2006: 512) [ötkün-]
- saçāla-**: dağıtmak. (Bahçe) < **saçılmak**: saçılma: saçılma, dağıtılma. (Caferoğlu, 2011: 192) (Gabain, 1995: 292) < [saça-l-]
- sallı**: kemikli, kalıplı, büyük. (Toprakkale) < **sal**: sal, tabut. (Atalay, 2006: 485)
- sağrsı dökül-**: derdi, balgamı dökülmek. (Sumbas) < **sağ**: kuş pisliği. (Atalay, 2006: 486)
- sası çal-**: ağır kokmak, tiksindirmek. (Merkez) < **sasıg**: kokmuş, çürük. (Caferoğlu, 2011: 198)
- savak**: suyun yönünü belirleyen alet. (Merkez) < **savak**: oluk ağzı, delik. (Paçacıoğlu, 2006: 536) [-ak+]
- sepdır-**: atı mahmuzlayıp hızlandırmak. (Merkez) < **septür-**: serpmek, atmak. (Toparlı, 2014: 232)
- sēpert-**: su atarak hafif ıslatmak. (Kadirli) < **sepe-**: atmak. (Ata, 1997: 552) [-e-]
- sevsēriyē yeldir-**: boş yere uğraştırmak. (Kadirli) < **yeldir-**: estirmek, koşturmak. (Atalay, 2006: 769) [-dür-]
- sırkııt-**: suyunu sızdırmak, akıtmak. (Sumbas) < **sırkur-**: sızdırmak. (Paçacıoğlu, 2006: 553) [sızgur-]
- sızılāş-**: acıyla inlemek. (Kadirli) < **sızla-**: sızlamak. (Caferoğlu, 2011: 205) [<sızığ+la-]
- silkit-**: silkelenmek. (Kadirli) < **silK-**: silkmek, sarsmak (Gabain, 1995: 294) [TTG -k+]
- sijn-**: saklanmak, pusuda beklemek. (Merkez) < **sijn-**: sinmek, saklanmak (Arat, 2008: 1229)
- sijirmē-**: sindirememek, eritememek. (Düziçi) < **sinir-**: yutmak, hazmetmek. (Caferoğlu, 2011: 206) [-ir-]
- sökül-**: birbirinden ayrılmak. (Kadirli) < **sökül-**: sökülme, bozulmak. (Atalay, 2006:534) [sögül-]
- sövü-**: soğumak. (Toprakkale) < **soğı-**: soğumak. (Caferoğlu, 2011: 207)
- sökülüp durnalar**: uçmak, havalanmak. (Merkez) < **sökül-**: sökülme, ayrılmak. (Toparlı, 2014: 241)

- sömeleK üsdünden atlanmaz-**: süt emen çocuk üstünden atlamak uğursuzluktur. (Merkez) < **süm-** : memeyi burnuyla kakarak emmek. (Paçacıoğlu, 2006: 578)
- söykâ' gel-**: yaslanarak oturmak. (Merkez) < **söke**: diz üstü çökmek. (Atalay, 2006: 533) [-e+]
- söyken-**: yaslanarak oturmak. (Merkez) < **söyken-**: yaslanmak, dayanmak. (Toparlı, 2014: 241) [-n-]
- suy**: su. (Sumbas) < **sub**: su; ırmak (Paçacıoğlu, 2006: 571) [suv]
- sülbüklü ırbık**: emzikli ibrik. (Merkez) < **sölpük**: derisi buruşuk, sarkık. (Paçacıoğlu, 2006: 569) [-k+]
- sümü'tdür-** : sümürtdürmek, emmek, sonuna kadar almak. (Kadirli) < **süm-** : memeyi burnuyla kakarak emmek. (Paçacıoğlu, 2006: 578)
- süven**: deynek. (Merkez) < **söken-**: dayanmak. (Paçacıoğlu, 2006: 568) [söyken-]
- söyük**: süyük, dam saçağı. (Düziçi) < **süyek**: kapının kenar tahtası. (Paçacıoğlu, 2006: 583) [söykek]
- şaşanla-**: şaşırıp kalmak. (Merkez) < **şaşala-**: şaşırıp kalmak. (Paçacıoğlu, 2006: 585) [-ala-]
- şeşele-**: kilim dokurken ıstarda yukarıdan aşağıya düz inmek. (Merkez) < **seş-**: çözmek, bağını açmak. (Gabain, 1995: 293) [seç-]
- tellēplē-** : telilenmek, kızmak, küskünleşmek. (Kadirli) < **telilen-** : delirmek. (Paçacıoğlu, 2006: 617) [+len-]
- tepsēr-** : hafif kurumak. (Sumbas) < **tepsēr-** : dudakları uçuklamak, kuruyup buruşmak. (Ergin, 2009: 288) [depser-]
- tēvīrlēš-**: çeşitlenmek. (Kadirli) < 1. **tevir**: türlü. (Paçacıoğlu, 2006: 624) 2. **teğir-** : yaklaştırmak. (Atalay, 2006: 594) [-ir-]
- teziğir çāy**: Karagedik'te çay ismi. (Düziçi) < **tezin-**: kaçır görünmek. (Atalay, 2006: 612) [-in]
- ōtgüdü ōt ēt-**: baykuş ötmek. (Kadirli) < **ōtkün-**: hikâye söylemek; hakana dilek sunmak. (Atalay, 2006: 468) [-kün-]
- tirkeli**: arka arkaya bağlı. (Kadirli) < **tirke-**: art arda sıralamak. (Paçacıoğlu, 2006: 636) [terke-]
- tōhmālāmā**: şişkinlik, tıkanıklık. (Merkez) < **tuğum**: kesilmiş hayvan. (Atalay, 2006: 650) [tokum]
- tokaç**: eskiden su kenarında çamaşır yıkanırken çamaşırlara vurarak arıtmaya yarayan tahta alet. (Merkez) < **toka-**: vurmak, dövmek. (Caferoğlu, 2011: 244) [+a-ç+]
- tōlu tōl' ōl-** :küçük topaklar halinde olmak. (Kadirli) < **tolı**: dolu. (Gabain, 1995: 301)
- torlanıp toplan-**: toparlanmak. (Merkez) < **tor**: giysilerin büzülen kısmı (Paçacıoğlu, 2006: 649)
- toy**: orta büyüklükte av kuşu; toy kuşu. (Düziçi) < **toy**: toy kuşu. (Atalay, 2006: 642)
- tūğ**: beylik tuğu, beylik alameti. (Kadirli) < **tug**: 1. [Çin.] bayrak, tuğ. (Gabain, 1995: 302), 2. bayrak, sancak (Arat, 2008: 1251)
- tülek**: kurnaz, açığöz. (Kadirli) < **tüle-**: tüy dökmek. (Atalay, 2006: 669) [+le-]
- ul-**: yumşayarak gevşemek, çözülmek. (Merkez) < **ul-**: dağılmak, eskimek. (Arat, 2008: 1261)
- ū'tlē**: keçi kellesinin kıllarını ateşte yakmak, ütelemek. (Düziçi) < **uta-**: budamak, kesmek. (Atalay, 2006: 701) [ota-]
- utlü hayāl**: şerefli güzel ahlaklı. (Merkez) < **ut**: hayâ, utanma (Paçacıoğlu, 2006: 698)

- üzümüñ tevâ'**: üzüm dalı. (Kadirli) < **tevek**: asma dalı. (Toparlı, 2014: 272) [tegek]
- ünne-**: ünlemek. (Toprakkale) < **ün**: ün: ses. (Gabain, 1995: 306)
- ürt-**: kesilmiş keçi başının kıllarını kazımak. (Hasanbeyli) < **uta-**: budamak, kesmek. (Atalay, 2006: 701) [ota-]
- üt-**: kıllarını yakmak. (Merkez) < **üt-**: (kıl) yakmak, ütmek. (Atalay, 2006: 719)
- yadırğı çirkin laf**: kaba, uygunsuz kötü söz. (Merkez) < **yadırğa-**: yabancı saymak. (Paçacıoğlu, 2006: 723) [+irga-]
- yārgān**: yarılmış incir kurusu (Sumbas) < **yargan**: cellat, ünvan. (Caferoğlu, 2011: 287) [-gan+]
- yasıl-**: yana eğilmek. (Merkez) < **yasıl-**: dağılmak; terk olunmak. (Atalay, 2006: 755) [-ıl-]
- yāşıl**: yeşil. (Düziçi) < **yaşıl**: yeşil, mavi. (Caferoğlu, 2011: 289)
- yātırğā dām**: bir tarafını yara, dağa yaslanarak yapılan ev. (Kadirli) < **yatkur-**: yatırmak. (Paçacıoğlu, 2006: 757) [yatgur-]
- yayāk**: yayık. (Kadirli) < 1. yay- : sallamak, çalkamak (Gabain, 1995: 310) [<yany-] 2. yayık: yağ çıkarma aygıtı. (Paçacıoğlu, 2006: 761) [-ık+]
- yedi tūyüm tūyle-**: dua okuyup düğüm atmak. (Merkez) < **tüglüş-**: birbiriyle düğümlenmek. (Atalay, 2006: 667) [<tügül-üş-]
- yılkı**: gözü şaşkı kişi. (Merkez) < **yıl-**: hareket etmek, yürümek, kımıldanmak, kaymak, sürünmek. (Toparlı, 2014: 321)
- yir-** : kesmek. (Hasanbeyli) < **yır-**: parçalamak, yırtmak. (Paçacıoğlu, 2006: 777) [yar-]
- yokşuz**: yoksul. (Kadirli) < **yoksuz**: boşuna, yoksul. (Caferoğlu, 2011: 301) [+suz+]
- yolāk**: yol, iz veya geçit. (Düziçi) < **yolak**: yolak: küçük yol, çılga. (Atalay, 2006: 799) [+ak+]
- yōñ-**: yonmak, kütüğün dallarını ve dış kabuklarını baltayla sıyırmak. (Sumbas) < **yon-**: yontmak; yaralamak; yok etmek, silmek. (Paçacıoğlu, 2006: 794)
- yōrnūḵ vēr-**: dinlenmek için işe ara vermek. (Kadirli) < **yor-** : yormak. (Atalay, 2006: 802) [yör-]
- yōz-**: öğrenmek, sökütmek. (Kadirli) < **oz-**: aşmak, öne geçmek. (Atalay, 2006: 448) [uz-]
- yozuḵ-**: bir yerin yabancı olması. (Kadirli) < **oz-**: aşmak, öne geçmek. (Atalay, 2006: 448) [uz-]
- yumuş buyur-**: iş yapmasını emretmek. (Merkez) < **yumuş**: iş, vazife, hizmet. (Gabain, 1995: 313) [-uş+]

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda yüz doksan kelime incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Osmaniye ili ağızlarında yapılan bu derleme ve karşılaştırma çalışmasında görüldü ki Eski ve Orta Türkçe döneminden kalma sözcükler ağızlarda canlılığını korumaktadır. "tepsermek" hafif kurumak anlamına gelen Sumbas ilçesinde kullanılmaya devam eden sözcük, Dede Korkut hikâyelerinde de geçmektedir ve uçuklamak, kuruyup buruşmak anlamlarına gelmektedir. Bazen de görüldü ki sözcük yapı olarak aynı kalsa da zamanla anlam değişmelerine uğramaktadır. "tülek" kurnaz, açıkgöz anlamlarında Kadirli ilçesinde kullanılmaya devam etmekte ancak; bu kelime "tülemek": tüy dökmek anlamlarında Divanü Lûgat-it- Türk'te geçmektedir. Bunun yanında kelimenin Divan'daki anlamı da Osmaniye ağızlarında kullanılmaktadır. "silkitmek" silkelenmek anlamında Kadirli ilçesinde kullanıldığı gibi Osmaniye merkezde aynı kelime beğenmeme elinin tersiyle itme anlamında da kullanılmaktadır. Uygur dönemine baktığımızda ise kelime sarsmak anlamında kullanılmaktadır. İncelenen kelimelerde görüldü ki arkaik kelimeler temel anlamlarından çok

kopmadan anlam genişlemesine uğrayabilmekte ancak; temel anlamlarıyla bağını sürdürmektedir. Çoğunlukla da kelime hem şeklini hem de anlamını korumaktadır: "çimmek" vücudunu yıkamak anlamıyla Sumbas ilçesinde kullanılırken, kelime aynı şekil ve anlamıyla "çimmek" yıkanmak Kıpçak Türkçesinde de görülmektedir.

Derleme çalışmalarından elde edilen sözcükler tespit edilmeye devam edildiğinde ve daha derin araştırmalar yapıldığında Türkçenin söz ve kavram üretme gücü bugün ihtiyaç duyduğumuz yeni kavramları karşılamakta büyük bir öneme sahip olacaktır. Gelişen teknoloji ile beraber ortaya çıkan terim bulma sorunumuza ağız araştırmalarından elde edilecek sözcükler büyük kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca Osmaniye ili ağızlarının Oğuz grubu yazı dillerinin özelliklerini daha iyi tespit etmemizde yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yay.
- Akar, A. (2005). *Türk dili tarihi*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Akkuş, M. (1995). *Kitab-ı Gunya*. Ankara: TDK Yay.
- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2004). *Dilbilim ve Türkçe yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınları.
- Arat, R. R. (2008). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: Kabalıcı Yay.
- Ata, A. (1997). *Kıyasül-Enbiyâ*. Ankara: TDK Yay.
- Atalay, B. (1946). *Türkçede kelime yapma yolları*. İstanbul: TDK Yay.
- Atalay, B. (2006). *Divanü Lugat-it- Türk (Dizin)*. Ankara: TDK Yay.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Baskakov, A. N. (2011). *Çağdaş Türkçede kelime grupları*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bozkurt, F. (1999). *Türklerin dili*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: TDK Yay.
- Deny, J. (2012). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Eckman, J. (1988). *Çağatayca el kitabı*. G. Karaağaç (Yay. Haz.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri (fiil)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı II İndeks-gramer*. Ankara: TDK Yay.
- Ergin, M. (1970). *Orhun Abideleri*. İstanbul: MEB Yay.
- Erol, H. E. (2014). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine anlam değişimleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gabain, A. V. (1995). *Eski Türkçenin grameri*. M. Akalın (Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2005). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2014). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

- Korkmaz, Z. (2007). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Köken, V. (1998). *İyi ve kötü prens öyküsü*. Ankara: TDK Yay.
- Nevâyî, (2011). *Muhakemetül- Lugateyn*. S. Barutçu Özönder (Yay. Haz.). Ankara: TDK Yay.
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk yazıtları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öztürk, R. (1994). *Yeni Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yay.
- Paçacıoğlu, B. (2006). *VIII.- XVI. yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı*. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Sarâyî, S. (1989). *Gülistan tercümesi*. A. Fehmi Karamanlıoğlu (Yay. Haz.). Ankara: TDK Yay.
- Sümer, F. (1980). *Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: Elif Ofset.
- Taş, İ. (2009). *Kutadgu Bilig'de söz yapımı*. Ankara: TDK Yay.
- Timurtaş, F. K. (1981). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Toparlı, R. (2014). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Vural, H. (2014). *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Zamahşeri. (1993). *Mukaddimetül-Edeb*. Nuri Yüce (Yay. Haz.). Ankara: TDK Yay.